

**OSMANLI DEVLETİ'NİN SON ECZACILIK YÖNETMELİĞİ:
ECZACILAR VE ECZAHANELER HAKKINDA
KARARNAME-1922***

*Nuran Yıldırım***

I. Osmanlı Devleti'nde Eczacılar ve Eczanelerle İlgili Yasalara Kısa Bir Bakış

Osmanlı Devleti'nin ilk eczacılık yönetmeliği "Nizamnâme-i Eczacıyan Der Memalik-i Osmaniye" dir. 17 Mayıs 1852 (27 Receb 1268) tarihli irade ile yasallaşmasının ardından *Takvim-i Vekayi*'de yayımlanarak yürürlüğe giren bu nizamnamenin ilk bölümü eczacılara ve ilaçlara ayrılmıştır. Diğer bölümlerde; eczacı dükkânları, gedikler ve eczacı çırakları ile ilgili hükümler yer alır. Son bölüm ise cezalar ve eczacıların ödemesi gereken vergilere ilişkin hükümleri içerir. Bu nizamname ile daha önce esnaf kabul edilen ve diğer esnaflarla birlikte Evkaf Nezareti'ne bağlı olan eczacı dükkânları Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Nezareti'ne bağlanır. Ancak eczacı gediklerine dokunulmaz, gedik verme yetkisi de Tıbbiye Nezareti'ne bırakılır. Getirilen yeniliklerin en önemlisi eczane açmak için diploma mecburiyetinin aranmasıdır. Elinde Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne veya Avrupa mekteplerinden alınmış eczacı ustası diploması olmayanların eczacı dükkânı açmasını yasaklayan nizamnamenin yürürlüğe girmesinden önce eczacı dükkânı açmış ve halen işletmekte olan diplomasız eczacılara Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de imtihana girmek ve başarmak şartıyla ruhsat verilecektir. İlaç yapıp satma ve reçete imal etme yetkisi sadece dükkânı olan eczacılara verilmiş, hekim, cerrah, aktar ve sabuncu gibi diğer esnafa yasaklanmıştır. Böylece eczacılığın bağımsız bir meslek olduğu kabul edilmiştir. Diğer önemli bir konu da, eczane sayısının tahdit edilmesi ve yeni eczane açmanın nüfus artışına bağlanmasıdır.¹

Eczacılar ve eczanelerle ilgili ikinci yasa, "Beledi İspençiyarlık Sanatının İcrasına Dair Nizamnâme", 2 Şubat 1861 (22 Receb 1277) tarihinde verilen irade ile yürürlüğe girmiştir. 1852 nizamnamesi esas alınarak hazırlanmış kimi maddeleri değiştirilerek güncelleştirilmiştir. Bu ikinci nizamnameyle getirilen en önemli değişiklik, eczacı gediklerinin lağvedilmesi ve eczacı dükkânı tahdidinin kaldırılmasıdır.² Uzun yıllar yürürlükte kalan bu nizamname

* Bu makale, 25-26 Mayıs 2000 tarihlerinde İzmir'de toplanan V. Türk Eczacılık Tarihi Kongresi'ne sunulan bildiri esas alınarak hazırlanmıştır.

** İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı. E-mail:nuryil@yahoo.com

1 Nuran Yıldırım, "Nizamnâme-i Eczacıyan Der Memalik-i Osmaniye. Osmanlı Devleti'nde Eczacılar Nizamnamesi-1852", *IV. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı Bildirileri (4-5 Haziran 1998 ; İstanbul)*, Ed. Emre Dölen, İstanbul 2000, s.43-103.

2 Talimatname metni için bkz. Naşit Baylav, *Eczacılık Tarihi*, İstanbul 1968, s. 249-253.

Hayrullah Efendi'nin nazırlığı döneminde, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'deki Meclis-i Tıbbiye tarafından hazırlanmıştır. Yürürlüğe girer girmez olumsuz eleştirilere hedef olur. İstanbul'daki eczacıların, bu nizamnamenin eczacılığı bilen kişiler tarafından düzenlenmediğini ileri sürerek kimi maddelerinin değiştirilmesi için yaptıkları ısrarlı girişimler sonuçsuz kalır. Ancak yıllar sonra, Société de Pharmacie de Constantinople bu amaçla bir komisyon kurup yeni bir eczacılık nizamnamesi hazırlarsa da, resmîyet kazanamaz (1880).³ Bunu, Tıbbiye Nezareti'nin hazırladığı 13 Şubat 1886 (9 Cemayizelevvel 1303/ 1 Şubat 1301) tarihli başka bir nizamname taslağı izler. Fakat bu taslak da iradesi çıkıp yayınlanmadığı için yürürlüğe giremez.⁴

Çok geçmeden “*Alelumum Eczahaneler Talimatnamesi*” (İstanbul 1332/1916) yürürlüğe girer. İlk iki nizamnamede sadece eczacı dükkânları yani ticari eczaneler ile bunları açıp işletecek eczacılarla ilgili hükümler yer alırken bu talimatnamede; ticari eczaneler, belediye eczaneleri ve emâkin-i sıhhiye (sağlık mekânları) ile özel hastane eczaneleri olmak üzere üç tür eczane tarif edildiği dikkati çekiyor. Eczaneler ile ilgili işleri Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'ne veren bu talimatnamede; eczane açma yetkisi olanların tanımı, ruhsat alımı, müstahzarat imali ve satışı, reçeteler, kopya defteri, ilaç kaplarına yapıştırılan yaftalar, eczane mühürleri ve levhaları, zehirli eczanın korunması, eczane sahibinin mesuliyeti, mesul müdür tayini, eczanenin genişliği, bölümleri ve yerleşme düzeni, ecza-yı tıbbiyenin muhafazası, eczanenin temizliği, serumlar-aşılar ve patlayıcı maddeler, eczanelerin teftişi ve gece nöbetleri ile ilgili hükümler vardır. “Eczahanelerde bulunması lâzım gelen alât, edevât ve eşya-i saire “ başlığını taşıyan zeylinde ise; hassas terazi, porselen havan, etüv, imbik, Dorvolt⁵, peşkir, süzgeç ve dört basamaklı merdiven gibi eczanelerde bulunması gerekli araç-gereç ve eşyanın listesi yer alır.⁶

Hakkında yapılan yoğun eleştiriler ve değiştirme girişimleri sonuca ulaşmayınca uzun yıllar yürürlükte kalan 1861 nizamnamesi, Cumhuriyet döneminde; “Eczacılar ve Eczahaneler Hakkındaki 24 Kânunusani/Ocak (1)927 Tarih ve 964 Numaralı Kanun” ile lağvedilir.⁷ Ancak orijinal kaynaklar bize Osmanlı Devleti'nin son aylarında; "Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname" adıyla yayımlanan, şimdikiye kadar eczacılık tarihi literatürümüzde bilinmeyen başka bir yönetmeliğin varlığını gösteriyor.

II. Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname - 1922

3 Turhan Baytop, *Eczahane'den Eczane'ye*, İstanbul 1995, s. 38.

4 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Y. A. RES. 62/28.

5 Dorvault'nun *L'Officine, Répertoire Général de Pharmacie Pratique* adlı kitabının o yıllardaki baskısı olmalı.

6 Talimatname metni için bkz. Naşit Baylav, *a.g.e.*, s. 306-324.

7 57. madde; "Bu kanunun neşrinden itibaren eczahaneler hakkında mer'î olan 22 Receb 1277 tarihli nizamname mülğadır". Bkz. *6 Şubat 927 Tarih ve 558 Numaralı Resmî Ceride İle Münteşir Eczacılar ve Eczahaneler Hakkındaki 24 Kânunusani 927 Tarih ve 964 Numaralı Kanun*, Ankara 1927, s. 15.

A. Hazırlanış Süreci ve Yürürlüğe Girişi

Ulaşabildiğimiz arşiv belgeleri, hazırlık çalışmalarının başladığı 1909 yılından yürürlüğe girdiği 1922 yılına kadarki zaman diliminde, bu kararnameye neden ihtiyaç duyulduğunu anlamamıza yardım ediyor ve nasıl hazırlanıp yürürlüğe girdiğine ışık tutuyor.

Osmanlı Devleti'nde, eczaneler ve eczacılarla ilgili bütün kararlar önceleri Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane bünyesindeki Meclis-i Tıbbiye'de alınıyordu. Eczacılar ve eczanelere yönelik ilk nizamname de Meclis-i Tıbbiye'de hazırlanmıştı. 1861 yılında yürürlüğe giren "Beledî İspençiyarlık Santının İcrasına Dair Nizamnâme"nin 47. maddesi ile; eczacılık sanatının icrasından dolayı ortaya çıkacak tüm çekişmelerin Meclis-i Tıbbiye'de görüşülüp muhakeme edilmesi hükme bağlanmıştı.⁸ Daha sonra 2 Aralık 1869 (27 Şaban 1286) tarihinde yürürlüğe giren "İdare-i Tıbbiye-i Mülkiye Nizamnamesi" ile ülkenin sivil tıp işleri ile ilgilenmek üzere Nezaret-i Tıbbiye-i Mülkiye kurulmuştu . Bu nezarete bağlı olarak çalışan Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin görevleri arasında; belediyelere eczacı seçip tayin etmek, yabancı ülkelerde eczacılık eğitimi alanlara Osmanlı Devleti'nde çalışma izni vermek, eczane açmak isteyenlere izin vermek, eczacıların cezalandırılmaları hakkında görüş bildirmek de vardı. Eczacılık mesleği ile ilgili önemli kararların alındığı cemiyette altı hekim, iki eczacı ve bir kâtip görev yapıyordu. Ayrıca İstanbul'daki eczacıların temsilciler de eczaneler ve eczacılarla ilgili konuların görüşüldüğü toplantılara katılıp oy kullanırlardı. Daha sonra bu kurum Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sihhiye-i Umumiye adını almıştı.⁹

Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname ile ilgili arşiv belgelerinden Meclis-i Tıbbiye'nin İstanbul'da eczane açmak isteyenlerde yasal yeterlilik yanında "İstanbul olma" şartını aradığını, taşralılara Payitaht'ta eczane açma izni verilmediğini anlıyoruz. Amaç bu yolla, Avrupa'nın büyük şehirlerinde olduğu gibi, eczane sayısını tahdid etmek, diplomalı eczacıların İstanbul'a yığılmasını, dolayısıyla taşraların diplomalı eczacılardan mahrum kalmasını önlemektir. Bu teamüle uygun olarak taşralı eczacıların İstanbul'da eczane açmamaları usul kabul edilmiş ve durum Babıâli'ye de bildirilmişti. Yasaya dayanmayan bu uygulama ile İstanbul'da sadece İstanbulluların eczane açmaları özel bir imtiyaz şeklini almıştı. Esasen İstanbul'un diğer Osmanlı beldelerinden ayrı bir imtiyazı ve muafiyeti vardı. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra 22 Ağustos 1909 tarihinde Kanun-ı Esasi'nin bazı maddeleri değiştirilirken Kanun-ı Esasi'nin 2. maddesi ile İstanbul'un imtiyaz ve muafiyeti de kaldırılınca kimi taşralı eczacılar Kanun-ı Esasi'nin 2. maddesine ve eşitlik ilkesine uygun olarak kendilerinin de Dersaadet'de eczane açma

⁸ Nuran Yıldırım, a.g.m., s. 43-47.

⁹ Osman Nuri[Ergin], *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, c. 4, İstanbul 1331, s. 43; aynı yazar, *İstanbul Tıp Mektepleri Enstitüleri ve Cemiyetleri*, İstanbul 1940, s. 86, 94.

hakları bulunduğunu ileri sürerek müracaat edip sızlanmaya başlarlar. Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane ve Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye Nazırı Tabib Ferik Zeki, 11 Temmuz 1909 (23 Cemaziyelâhır 1327) tarihli yazısıyla İstanbul'da eczane açma izni için karar mercii olan Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye'nin bu başvurular karşısında tereddüte düştüğünü Dahiliye Nezareti'ne bildirerek görüş sorar. Birkaç gün sonra gelen cevapta taşralı eczacıların İstanbul'da eczane açmamalarının nerenin hangi tarihli kararına dayandığı sorulur.

Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Reisi Besim Ömer(Akalın), 28 Ekim 1909 (13 Şevval 1327) tarihli yazısıyla; eczacılığın nâzik ve halk sağlığı bakımından çok önemli bir iş olduğunu dile getirir. Bir memlekette birinci sınıf bir eczanede, eczacılık sanatın ince ve öğrenilmesi zor bilgileriyle fikir ve vicdana uyarak müşterilerinin ilaçlarını hazırlayan bir eczacının umumi sağlığa hizmeti ne kadar takdire şayansa ikinci ve üçüncü sınıf eczanelerde geçimlerini temin etmek amacıyla eksik ilaç vermek ve reçete muhteviyatını tagyir ve tebdil etmek zorunda kalacak eczacıların açacakları yaralar da o nispette vahim olur. Bu nedenle Avrupa'nın seçkin merkezlerinde eczanelerin intizam ve mükemmeliyeti ile ilaç üretiminin zedelenmemesini temin maksadıyla eczane sayısı tahdid edilmiştir. İstanbul'da da hem eczaneleri tahdid etmek hem de diplomalı eczacılardan mahrum taşralarda diplomalı eczacıları ve eczaneleri ihtiyacı karşıyacak şekilde çoğaltmak amacıyla eskiden beri taşralıların Dersaadet'de eczane açmalarına müsaade edilmemesi usul kabul edilmiş ve vaktiyle Bâbiâli'ye bilgi verilerek bu doğrultuda işlem yapılmıştır. Meşrutiyet'in ilânından sonra bazı taşralı eczacıların İstanbul'a gelerek Kanun-ı Esasi'nin bahş ettiği müsavattan/eşitlikten istifade ederek burada burada eczahane açmak istemeleri, bu konuda İspençiyar Nizamnamesi'nde (1861) bir açıklık olmadığı için men edilemediğinden müracaatların önü alınamamaktadır. Bu başvurular yerine getirildiği takdirde İstanbul'da mevcut eczanelerin sayısı artacak ve eczacılar arasında geçim derdi yüzünden rekabet başlayacaktır. Oysa eczacılık meslek ve sanatı, eczacılık ticareti diğer meslek ve sanatlara, başka ticaretlere asla benzemez. Eczacılıkta rekabet memleketimizde görüldüğü üzere birbirinden müşteri kapmak ve güya ucuz ilaç yapmak suretiyle gayrimeşru bir tarza yönelirse, halk sağlığının nasıl etkileneceğini söylemeye hacet yoktur. Taşralı olup da Dersaadet'te eczane açmak için müracaat edenlerin eski teamül uyarınca reddedilip edilmemesi düşünülmeli gereken bir noktadır. Besim Ömer Paşa bu görüşlerin ardından başkanı bulunduğu meclisin eczacılık işleri hakkında hazırlayıp takdim ettiği nizamnamede yer alan İstanbul'da eczanelerin tahdidi maddesinin şimdiden uygulamaya konularak ona göre muamele edilmesi için izin ister.

Dahiliye Nezareti, Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Riyaseti'ne gönderdiği 30 Ekim 1909 (17 Teşrinievvel 1325) tarihli cevabi yazısıyla; taşralı eczacıların İstanbul'da eczane açmamaları ve İstanbul'daki

eczane sayısının tahdidi hakkında idareten muamele edilmesinin birçok dedikoduya sebep olabileceğine işaret edilerek bu gibi işlerin bir nizamaya dayanması gerektiği vurgular. Cemiyet tarafından hazırlandığı bildirilen nizamnamenin bir an evvel gönderilmesi, eğer nizamname incelenip, onaylanıp yürürlüğe girinceye kadar önemli mahzurlar doğacağı düşünülüyorsa bu yasama yılında Meclis-i Mebusan'a teklif edilmek üzere münferit bir kanun maddesi düzenlenip gönderilmesi istenir.

Bu kez Besim Ömer Paşa, 1 Ocak 1910 (19 Zilhicce 1327) tarihli yazısıyla cemiyetin hazırladığı aşağıdaki maddeyi gönderir ve Eczahaneler Nizamnamesi neşrolununcaya kadar geçici olarak yürürlüğe konmasını ister:

"Birinci sınıf eczanelerin aralarında en kısa yoldan 50 metre ve birinci sınıf ile ikinci sınıf eczaneler arasında 150'şer metre mesafe bulunacaktır. Bu mesafe iki eczanenin cadde kapılarından itibar olunacaktır. Bu nizamname bendinin neşr ve ilanından evvel açılmış ve halen işlemekte olan eczaneler buldukları yerlerde kalacaklar fakat bu eczanelerden birinin mesul veya sahibi olan eczacı vefat eder veya İdare-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve vilayetlerde hükümet-i mahalliyeye muhalif-i nizam harekette bulunmasından dolayı bir eczane daimi olarak kapatılırsa aynı yerde başka bir eczane açılmasına izin verilmeyip bu maddenin birinci fıkrasına göre muamele edilecektir"

Besim Ömer Paşa'nın bu isteği, Dahiliye Nazırı tarafından 6 Ocak 1910 (24 Zilhicce 1327) tarihli tezkireyle Sadaret'e iletilir ve mümkün olan en kısa sürede onaylanmasına izin istenir. Oradan Şûra-yı Devlet'e intikal eden evrak Tanzimat Dairesi'nde okunup tartışılır. Şûra-yı Devlet Reisi 20 Safer 1328 (17 Şubat 1325) tarihli yazısıyla hazırlanmakta olan nizamname görülmeden madde-i münferide/tek madde konusunda bir karar alınamayacağına dikkat çekerek eczacılar ve eczaneler hakkındaki nizamnamenin hızla tamamlanmasını ve incelenmek üzere Şûra-yı Devlet Tanzimat Dairesi'ne gönderilmesini ister. Dahiliye Nezareti de Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Riyaseti'ne gönderdiği 5 Mart 1910 (20 Şubat 1325) tarihli yazısıyla eczahaneler hakkında hazırlanmakta olan nizamname incelenmeden bir karar alınmasının mümkün olmadığını bu nedenle nizamnamenin acele olarak tamamlanıp Dahiliye Nezareti'ne ulaştırılmasını ister.¹⁰

Bir süre sonra, Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye, yeni bir eczacılar nizamnamesi tanzim edildiğini,yeni nizamname yasallaşmıncaya kadar 1861 tarihli Beledî İspençiyarlık San'atının İcrası hakkındaki eski nizamnamenin taşraya tatbik ve teşmilini önerir. Konu ile ilgili evrak incelenmek üzere Şûra-yı Devlet'e gönderilir. 12 Haziran 1911(14 Cemaziyelâhır 1329) günkü oturumunda 1861 tarihli ve 17 Nisan 1888(5 Şaban

10 BOA, DH. MÜ. 28-2/20.

1305) tarihli nizamnameleri inceleyen Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi, Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye azasından Dr. Samuel Efendiyi davet ederek bilgi alır. Sonunda, 1861 tarihli nizamnamenin ancak birçok maddesi değiştirilirse taşraya teşmil edilerek uygulanabileceği, değişiklik yapılmadan taşrada uygulanmasının mümkün olmadığına karar verir. Kanun mahiyetindeki bu değişikliğin icrası da yeni bir kanun layihası düzenlenmesi demek olduğundan ortaya çıkacak yeni kanunun ne kadar acele edilirse edilsin bu yasama devresinde incelenip geçerlik kazanması mümkün olmadığından hazırlandığı bildirilen nizamname tanzim ve neşr olununcaya kadar hilaf-ı tenbih harkâta bulunanlar hakkında yürürlükteki kanun hükümlerine göre muamele ile yetinilmesini önerir. Dahiliye Nezareti, durumu 20 Haziran 1911(7 Haziran 1327) tarihli yazısıyla Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye Riyaseti'ne bildirir.¹¹

Resmi kurumların eczaneler ve eczacılara yönelik yeni bir yasa hazırlama çabalarına hız verdiği bu yıllarda, Osmanlı Eczacılar Cemiyeti idare heyeti de mevcut nizamnameden daha iyi ve bilimin o günkü gelişmesine uygun yeni bir nizamnameye ihtiyaç olduğunu açıklar (1912).¹²

Eczacılar ve eczaneler hakkında hazırlanan nizamnamenin yasallaşması için epey yol alınmışken Osmanlı Devleti'nin ard arda girdiği; Trablusgarb (1911-1912), Balkan (1912-1913), ve Birinci Dünya (1914-1918) Savaşları yüzünden sürüncemede kalan tasarı, Şûra-yı Devlet'in Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 7 Aralık 1920 (25 Rebiülevvel 1339) tarihli tezkire ile yeniden gündeme gelir. Şûra-yı Devlet'in, Hey'et-i Umûmiye'de müzakere edilmekte olan kanunlar ile nizamnamelerden Dahiliye Nezareti'nce teklif edilmiş olan; "Eczacılar ve Eczahaneler Nizamnâmesi, Aşı Nizamnâmesi, Sicill-i Nüfus Kanunu, Telgraf Hutûtunda Müstahdem Çavuşlar Vesaire Hakkında Nizamnâme ile Şehremanetine Aid İstihlâk Resmi Kanunu" lâyhalarının Şûra-yı Devlet'e havalesi tarihinden bu yana epey müddet geçtiği halde aranıp sorulmadığını hatırlatır. Ardından da o tarihten beri birkaç kere Hey'et-i Vükelâ'ca değiştirilmiş olan bu lâyihalara hâlâ gerek olup olmadığını sorar. Dahiliye Nezareti İdare-i Umûmiye-i Vilâyât Kalemî de, 13 Aralık 1920 (13 Kânunuevvel 1336) tarihli tezkiresi ile Sıhhiye Nezâreti'nden görüş ister.

Sıhhiye Nezâreti Sıhhiye Müdüriyet-i Umûmiyesi İspençiyar Şubesi'nden Sıhhiye Nâzır Vekili Mustafa Arif imzasıyla Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 28 Aralık 1920 (16 Rebiülâhır 339) tarihli cevabi yazıda halen yürürlükte bulunan Beledî İspençiyarlık Nizamnâmesi'nin 60 sene evvel tanzim edildiği ve kimi maddeleri günün ihtiyaçlarını karşılamadığından eczacılar ve eczahaneler hakkında yeni bir nizamnâme lâyihası düzenlendiği, bu tasarruğun daha önce Şûra-yı Devlet tarafından incelenip kimi noktalarının değiştirildiği, bu haliyle

11 BOA, DH. İD. 87-1/34(23 C 1329/21 Haziran 1911).

12 "1328(1912) Mart, 1-13 Sayılı Eczacı Gazetesinden", *Farmakoloğ*, c. 20, sayı 11 (Kasım 1950), s. 379.

kabule uygun olduğu ve yürürlüğe girmesine şiddetle ihtiyaç bulunduğundan muamelesinin hızlandırılması istenir. Yine Nâzır Vekili Mustafa Arif imzasıyla bu kez Şûra-yı Devlet Riyâseti'ne gönderilen 1 Ocak 1921(1 Kânunusani 1337) tarihinde ilk tezkireye yapılan zeylde, Sıhhiye Müdüriyet-i Umûmiyesi'nin Aşı Nizamnâmesi'nde değişiklik yapılmasına lüzum görmediğinden Şûra-yı Devlet'in Aşı Nizamnâmesi'ni süratle ele alması istenir.¹³

Eczacılar ve Eczaneler hakkında düzenlenen kanun layihası Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nden Meclis-i Vükelâ'ya intikal eder. 12 Eylül 1921(9 Muharrem 1340) günkü oturumunda konuyu görüşen Meclis-i Vükelâ bu layihanın ihtiva ettiği hükümlerin kısmen nizamname ve kısmen kanun ile tespiti icab ettiğinden hükümlerin ona göre tetkik ve tefrik olunarak gereken nizam ve kanun layihalarının tanzim edilip gönderilmesi için evrakı Şura-yı Devlet'e iade eder.¹⁴

Sıhhiye Nezâreti Sıhhiye Müdüriyet-i Umûmiyesi İspençiyar Şubesi'nin şiddetle ihtiyaç olduğunu bildirmesine karşılık Şûra-yı Devlet'in "Eczacılar ve Eczahaneler Nizamnâmesi" taslağını yeniden inceleyip değişiklikler yapması iki yıl sürer.

1922 yılında bazı eczacıların ev ve apartman içinde eczane açmaya teşebbüs ettiklerini, kiraların yükselmesi nedeniyle bu eğilimin artacağını dile getiren Şûra-yı Devlet, müfettişlerin meskenlere girme hakkı olmadığından ve kanunda açıklık bulunmadıkça buna muhalefet edilemeyeceğinden nizamname tasarısının 2. maddesi ile onu izleyen diğer maddelerdeki (eczahane) kelimelerini, halen yürürlükte olan nizamnamedeki gibi (eczacı dükkânı) olarak değiştirir.

3. Maddenin sadece yazılış tarzını değiştirir.

4. Maddenin altına bir fıkra ekler.

5. Maddede esasa dokunulmaksızın takdim ve tehir yapar.

7. Maddedeki (edviye ve mualecat) kelimelerini, aynı manayı ifade ettiğinden (ecza-yı basit ve mürekkebe ve edviyenin) şeklinde değiştirir.

Reçetelerde hasta isimlerinin bulunması iyi olacağından 9. maddeye (...diploma veya ruhsatnamesinin numarasını) ifadesinden sonra (ve hastanın ismini) ibaresini ilave eder.

Bazı yerlerde küçük sıhhiye memurlarının tıbbi muamelelere müdahale ettikleri gerekçesiyle suistimale meydan verilmemek üzere 11. maddede defter

13 BOA, DH. UM. 11-2/2-18 . Şura-yı Devlet'in Dahiliye Nezaretine gönderdiği, 40357/ 388 sayılı ve 25 Rebiülevvel 1339/ 7 Kânunuevvel 1336 (7 Aralık 1920) tarihli tezkere.; Sıhhiye Nezaretine Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi İspençiyar Şubesi'nden Dahiliye Nezaretine gönderilen 34656/62 sayılı ve 16 Rebiülâhır 339/ 27 Kânunuevvel 336(28 Aralık 1920) tarihli tezkere.

14 BOA, MV. 222/20 (9 M 1340/12 Eylül 1921).

tastikinin en büyük sıhhiye memuru yerine hükümet tabibi veya belediye tabibi tarafından yapılması için; (ya hükümet tababeti bu da olmadığı takdirde belediye tababeti tarafından) ibaresini ekler.

12. Maddeyi müphem bulur ve; (...reçetede ismi musarrahan[açıkça] yazılmış olan devanın yerine terhib-i kimyevi itibarıyla müşabihi [benzeri] bulunan edviyeyi vermek suretiyle tahvil dahi edemez) denilmesini daha uygun görür.

Layihanın ekseri maddelerinde Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi denilmiş olması nedeniyle 15. ve 16. maddelerdeki (nezaret) kelimelerini de diğerleri gibi (Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi) şeklinde değiştirir.

Yüz yataklı hastahaneler pek büyük olduğundan ve elli yataklı hastahanelerde eczane ve eczacı bulunması gerekli görüldüğünden 32. maddedeki yüz yatağı, elli yatağa düşürür.

35. ve 36. maddelerde esasa dokunmayarak bir kaç kelimeyi değiştirir.

38. maddede; kahve, sigara ve nargile de keyif maddeler arasında yer aldığı için bunları kullananların eczanelerinin kapatılması ihtimaline karşı, (mükeyyifat) yerine (ayyaş ve esrar ve morfin ve emsali eczacıların) ibaresini koyar.

Şûra-yı Devlet'te yapılan bu değişikliklerden sonra "Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname", Sadaret-i Uzmâ tarafından, münderecatı uygun yapılan tadilat yerinde olduğu gerekçesiyle, "Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kanun" adı ve Adliye Nazırı, Dahiliye ve Sıhhiye nazırı ile Sadrazam'ın imzasıyla 28 Haziran 1922 (2 Zilkade 1340) tarihinde kanuniyeti teklif olunmak üzere Meclis-i Umumiye'ye gönderilir. Dönemin padişahı Mehmed Vahideddin'in 1 Temmuz 1922 (5 Zilkade 1340/1 Temmuz 1338) tarihli iradesi ile kabul edilir.¹⁵ 18 Temmuz 1922 (18 Temmuz 1338) tarihinde *Takvim-i Vekayi*'de yayımlanarak yürürlüğe girer.¹⁶ Yayımlandığı sayıyı izleyen *Takvim-i Vekayi*'de "Tashih" başlığı ile Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname metninde bazı basım hataları olduğu belirtilerek bunlar düzeltilir. Bu hatalarının en önemlisi kararname tarihinin 5 Zilkade 1340 yerine, 1 Zilkade 1340 olarak basılmasıdır.¹⁷ *Takvim-i Vekayi*'de yayınlanışının ertesi günü İkdam gazetesi de "Eczaneler ve Eczahaneler Hakkında Yeni Bir kararname" başlığı altında kararnameyi duyurup tam metnini verir.¹⁸ Cumhuriyet döneminde ise *Düstur*'da yayımlanır.¹⁹

15 BOA, MV.256/75(2 Za 1340/28 Haziran 1922), A. DVN. MKL. 70/56 (5 Za 1340-1 Temmuz 1338/1922), "Eczacılar ve Eczahaneler Hakkındaki Kanun Layihası".

16 *Takvim-i Vekayi*, No. 4519 (22 Za 1340-18 Temmuz 1338/1922), s. 1-4.

17 *Takvim-i Vekayi*, No. 4520 (23 Za 1340-19 Temmuz 1338/1922), s. 4.

18 *İkdam*, No. 9102 (23 Za 1340/19 Temmuz 1922), 9103 (24 Za 1340/20 Temmuz 1922).

19 *Düstur*, Tertib-i sani, İstanbul 1927, c. 12, s. 667-675.

B. Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kararname'nin Esasları

46 madde içeren bu kararname ile; eczacılarda bulunması gereken özellikler, eczacı dükkânları, ilaç imali ve ilaçlar ile ilgili hükümlerden sonra bu hükümlere uyulmadığında verilecek cezalar belirlenir.

Kararnamenin 43. maddesi; 22 Recep 1277 (3 Şubat 1861) tarihli “Beledî İspençiyarlık Sanatının İcrasına Dair Nizamname” ile 3 Cemâziyelevvel 1288 (21 Temmuz 1871) tarihli “İdare-i Umumiye-i Tıbbiye Nizamnamesi”nin üçüncü faslında yer alan belediye eczanelerinin idaresi hakkındaki hükümleri lağvetmektedir.²⁰

Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kararname, 1916 yılında uygulanmaya başlanan “Alelumum Eczahaneler Talimatnamesi”nin ilavelerle güncelleştirilip yasallaştırılmış şeklidir demek yanlış olmaz. 1916’da verilen üç eczane türü burada da vardır. Farklı olarak, 50 veya daha çok yatağı bulunan resmi ve özel bütün hastahanelerin içinde birer eczane açılması vardır.

1. Eczacılar, Mesul Müdürler ve Kalfalarla İlgili Hükümler

Osmanlı Devleti’nde eczane açmak isteyenler şu özellikleri taşımalıdır; cinayet veya namus suçlarından mahkûm ve kötü şöhreti olmamak, Osmanlı Eczacı Mektebi’nden diploma almak veya kollogyum sınavı vererek ruhsatname almak, Osmanlı tebaasından olmak veya muamele-i mütekaibile esasını kabul eden yabancı devletlerden birinin tebaası olmak(1. madde).

Tababet veya memuriyet veya muallimlik veya dişçilik veya ecza tüccarlığı veya diğer mesleklerden birine sahip olan eczacılar eczane açamazlar, bir eczahaneye sahip ve mesul müdür dahi olamazlar. Yalnız eczacı muallimleri sermayeye iştirak edebilirler(25. madde).

Eczacılar icra-yı tababet edemezler, hastalar için reçete yazıp veremezler. Yaralanma, yanma, boğulma ve zehirlenme gibi derhal ilkyardım gereken durumlarda gerekli sağlık önlemlerini alırlar(26. madde).

Eczacıların *Düsturü’l-Edviye*’de²¹ ve ayrıca Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi’nce tanzim olunacak cedvelde yazılı zehirli eczayı ve reçetesiz verilmemesi gereken eczayı reçetesiz vermeleri ve gizli veya rümuşlu tabirler ile yazılmış reçeteleri yapmaları ve resmi ruhsatı olmayan tıbbi müstahzaratı satmaları ayrıca yiyecek ve içeceklerin taşıdığı kullanılan maddeleri reçetesiz satmaları ve bu maddeler ile ticaret etmeleri yasaktır(27. madde).

20 “İdare-i Umumiye-i Tıbbiye Nizamnamesi” için bkz. *Takvim-i Vekayi*, No. 198 (1 N 1305/12 Mayıs 1888); Osman Nuri, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, c. 4, s. 17-20.

21 *Düsturü’l-Edviye* (İstanbul 1291/1874), Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye fenn-i ispençiyari muallimi Dr. Binbaşı Hüseyin Bey tarafından, 1866 tarihli *Codex, Pharmacopée Française*’in Türkçe’ye yapılmış çevirisidir. Uzun yıllar Türk eczacıların el kitabı ve resmi bir kodeks olmadığı için kodeks hükmünde kullanılmıştır. Bkz. Turhan Baytop, *Türk Eczacılık Tarihi*, İstanbul 1985, s. 283.

Eczacıların hekim adına para istemeleri ve her ne suretle olursa olsun hekim ile ortaklık yapmaları veya hekimlere kârdan hisse vermeleri yasaktır (28. madde).

Kararnameye eklenen geçici bir madde ile, kararnamenin yürürlüğe girmesinden önce mesleklerini icra etmekte olan eczacılar ile ecza kalfalarının hakları korunmuştur. Buna göre en az on sene kalfalık ettiğine dair eczane sahibi eczacılar tarafından verilmiş tastiknamesi olan eczacı kalfalarında 24. madde ile getirilen kalfaların diplomalı veya ruhsatnameli eczacı olma şartı aranmayacak ve kalfalık yapmalarına izin verilecektir. Halen icra-yı sanat etmekte olan eczacılar da birinci maddedeki kayıtlardan sadece şahıslarına mahsus olmak üzere yararlanacaklardır(44. madde).

Bir eczane şu durumlarda mesul müdürler tarafından idare edilebilir; eczane sahibi silah altına alındığında terhis oluncaya kadar, seyahati halinde en çok altı ayın bitimine kadar, eczacılığa veya cinayet veya namusa zarar veren suçlarla ilgili olmayan ve kesinlik kazanmış bir hükme bağı olmayan bir cürm sebebiyle hapis veya süresi belli sürgün cezası aldığında hapis süresi veya sürgünün bitimine kadar, vefatı halinde vefatından itibaren bir sene sonuna kadar, hastalanması durumunda hastalığının devamı süresince(22. madde). Mesul müdürlük, eczacının varisi ile mesul müdür olmayı kabul eden eczacının verdikleri dilekçeler üzerine İstanbul'da Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'nin ve taşrada sıhhiye müdüriyetinin ve bulunmadığı halde hükümet tababetinin ve o da yoksa belediye tababetinin izni ve onayı ile icra olunur(23. madde).

Eczanelerde çalıştırılacak kalfaların diplomalı veya ruhsatnameli eczacı olmaları şarttır(24. madde).

2. Eczacı Dükkânları İle İlgili Hükümler

Kararname üç eczane türü tanımlar: ticari amaçla açılanlar, resmi ve özel kurum eczaneleri ve belediye eczaneleri(2. madde).

Ticari amaçla eczane açmak isteyen eczacılar, müesseseleri dahilinde eczane açmak isteyen özel müessese müdürleri, resmi kurumlarda açılacak eczaneler için kurum müdürleri veya onların yerine geçen en büyük memur, belediyeler tarafından açılacak eczaneler için de belediye müdür veya yerine bakan en üst derecedeki görevlinin; İstanbul'da Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'ne, taşrada Sıhhiye Müdüriyetlerine, sıhhiye müdürü bulunmayan yerlerde hükümet tabibine yazılı olarak başvurup izin almaları gerekir. Başvuruda; eczacının adı, yaşı, diploma numarasıyla tarihi, açılacak eczanenin yeri, binasıyla ünvanı belirtilecek ayrıca bu kararname hükümleriyle Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'nin emir ve tebligatlarına uygun davranılacağı taahhüt edilecek(3. madde).

Eczane açmak için ruhsat isteyenlerin kanuni şartları taşıdıkları ve açacakları eczane binasının aranan şartlara uygun olduğu, ruhsatı verecek merci

tarafından incelenip onaylanır ve kendilerine bildirildiği tarihten itibaren altı ay içinde gerekli hazırlıkları yaparak eczanelerini kurup ruhsat almazlarsa başvuruları ve aldıkları onay iptal edilir. Diplomalı veya ruhsatnameli de olsa bir eczacı izin almadan dükkân açamaz, dükkân açmaksızın ilaç yapamaz ve satamaz(4. madde).

Ticaret maksadıyla açılan eczacı dükkânının sermayesi ve mesuliyeti eczacı dükkânını açmak için izin alan eczacıya aittir. İki eczacı ortak bir eczacı dükkânı açmak isterlerse, eczaneden hangisinin mesul olacağı izin dilekçesinde belirtilir. İki'den fazla eczacı ortak bir eczacı dükkânı açamayacağı gibi bir eczacı da birden fazla eczanenin mesuliyetini üstlenemez ve birden fazla eczacı dükkânının sermayesine de ortak olamaz(5. madde).

Eczaneye ait mühür ve yaftalar ile eczanenin sokak tarafındaki levhasında eczaneden mesul olan eczacının icazetnamesinde yazılı olan isim aynen Türkçe olarak yazılır(6. madde).

Fazla eczane bulunan yerlerde; Sıhhiye Müdüriyeti, yoksa hükümet tababeti ve o da yoksa belediye tababeti tarafından düzenlenecek cetvele uyularak, resmi ve dini günler ile geceleri eczanelerin nöbetleşe açık bulundurulması mecburidir. Nöbetçi eczaneler geceleri sarı camlı birer fener yakarlar. İsteyen eczaneler münavebe dışında geceleri eczanelerini açık bulundurabilirler (17. madde).

Eczanelerin gece hizmeti, alafranga saate göre akşam saat ondan sabah altıya kadar devam eder. Geceleri imal olunacak reçetelerin tarife fiyatına yüzde yirmi zam yapılabilir(18. madde).

Eczacı meşru mazeretini; İstanbul'da Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'ne taşrada sıhhiye müdüriyetine, yoksa hükümet tababetine o da yoksa belediye tababetine bildirerek yazılı izin almaksızın dükkânını kapayamaz(19. madde).

Eczanelerin genişlikleri, bölümleri ve dahili tertibi ile ihtiva edecekleri tıbbi ecza ve araç gereç, edevat-ı ispençiyariye, kitaplar, çeşitli defterler özel bir talimatname ile tayin edilecek ve eczacılar bu talimatname hükümlerine uymaya mecbur olacaktır(21. madde).

3. Eczanelerde Bulundurulacak İlaçlar ve İlaç İmali ve Reçeteler İle İlgili Hükümler

Her eczane, Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'nce düzenlenip bildirilmiş olan listede adı ve nitelikleri yazılı araç gereç ve tıbbi eczayı bulundurmak zorundadır. İmal ve istihzar olunacak her türlü basit ve bileşik ecza ile edviyenin resmi *Düsturü'l-Edviye*'ye uygun olması mecburidir(7. madde).

Şiddetli zehirler turuncu kapaklı, hafif zehirler ise yeşil kapaklı kilitli dolaplar içinde bulundurulur. Şiddetli zehirler dolabının üzerine Türkçe ve Fransızca "Keskin Zehirler", hafif zehirler dolabının üzerine de yine Türkçe ve

Fransızca "Hafif Zehirler" ibareleri yazılır. Bu türlü zehirli ecza ve edviyenin konuğu kapların üzerlerine Türkçe ve Fransızca ecza ve edviyenin isimleri yazılır. Ayrıca şiddetli zehirler kabının dışına turuncu ve hafif zehirler kabının dışına da yeşil bir şerit yapıştırılır. Bu şeritlerin üzerinde siyah yazı ile Türkçe ve Fransızca "Keskin Zehir", "Hafif Zehir" ibareleri ile bir insan iskeleti kafasıyla bacak kemikleri resmi bulunur. Baytar ilaçlarına ait yaftalar üzerinde matbu birer beygir başı resmi yer alır(8. madde).

Eczacılar ancak tabibin ismi, adresi, diploma veya ruhsatname numarası ve hastanın ismi bulunan, okunaklı olarak kâğıdın yalnız bir yüzüne yazılmış, dahilen veya haricen kullanma biçimi açıkça belirtilmiş reçeteleri kabul ve imal ederler(9. madde).

Reçeteye göre imal ve istihzar olunan ilaçlar kaplara konup mühür mumu ile kapatılır ve ilacın alınması mümkün olmayacak şekilde, eczacının ismi bulunan özel mühür ile mühürlenir. İlaç dahilen kullanılacaksa beyaz, haricen kullanılacaksa turuncu renkte bir etiket yapıştırılır. (10. madde).

Her eczanede sayfaları numaralı ve ilk ve son sayfalarda başlangıç ve bitiş numaraları yazılı, İstanbul'da Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi ve taşrada eczahanenin bağlı olduğu sıhhiye müdüriyeti veya hükümet tababeti bu da olmadığı takdirde belediye tababeti tarafından onaylanmış bir reçete defteri bulundurulur. İmal edilen her reçetenin bir kopyası aynen bu deftere kaydedilir. Reçetenin bu defterdeki sıra numarası hem ilacın konuğu kabın yaftasına hem de reçeteye yazıldıktan sonra yaftaya hekimin ve hastanın isimleri ile dahilen mi yoksa haricen mi kullanılacağı yazılır, reçete eczane mührüyle mühürlenir. Baytar ilaçlarının kapları üzerindeki yaftalarda hastanın ismi yerine reçetede yazılı ise kimin ne hayvanı olduğu yazılır(11. madde).

Eczacının reçetelerin muhteviyatını aynen icra etmesi mecburidir. Bir eczacı imal edilmek üzere verilen reçetedeki ilaçların nicelik ve niteliğini değiştirmeyeceği gibi reçetede ismi açıkça yazılı olan deva yerine kimyasal bileşimini veya kimyasal bileşimine benzer bir ilacı veremez(12. madde).

Eczacı, yapılmak üzere verilen reçetede edviyenin nicelik ve niteliği veya yapılış sureti itibarıyla yanlışlık görürse, reçeteyi veren hekimi uygun bir şekilde gizlice haberdar ederek yanlışı düzelttirmeğe, bunu yapamadığı takdirde, reçeteyi düzelttirmesi gerektiğini söyleyerek getiren kişiye iade etmeğe mecburdur. Eczacı reçetede bir devanın tıbben verilebilecek en yüksek dozdan fazla yazılmış olduğunu görür ve tabib de bu miktarın verilmesinde ısrar ederse bu reçetenin yapılması için altına hekim tarafından "mesuliyeti bana aittir" cümlesinin yazılıp imza edilmesi şarttır(13. madde).

Müşteri tarafından istenen reçeteler aynen iade olunur. Ancak hekimin sorumlu olduğuna dair açıklama bulunan reçeteler eczacı tarafından muhafaza

edilir, müşteriye eczane mührüyle mühürlenip onaylanmış bir sureti verilir(14. madde).

Düsturü'l-Edviye'de ve ayrıca Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'nce düzenlenecek cetvelde yazılı olan- hastanın elinde birikmesinden veya defalarca kullanmasından zarar doğabilecek- ilaçları ihtiva eden reçeteler, kullanım süresi ve tekrar sayısı hakkında hekimin bir işareti bulunmadıkça, bir defadan fazla imal olunamaz(15. madde).

Eczacılar fiyat hususunda Sıhhiye Nezareti tarafından kabul ve tebliğ edilen tarifeye uymaya mecburdurlar(16. madde).

Hekimlerin ilaç imal edip satmaları yasaktır. Hekimler ancak kendilerinin ve hastalarının beş kilometre civarında ilaç tedarik edilecek bir eczane olmayan yerlerde ilaç hazırlayıp fiyat tarifesine uygun olarak satabilirler(20. madde).

4. Resmi ve Özel Hastane Eczaneleri

Elli veya daha çok yatağı bulunan resmi ve özel bütün hastahaneler dahilinde bir eczacının mesuliyetinde bir eczane bulundurulacaktır. Yatağı elliden az olan hastahanelerde Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'nce tanzim olunacak cetvel uyarınca ilkyardıma ait bir ecza dolabı bulundurulması yeterlidir(32. madde).

Resmi ve özel kurumlardaki eczaneler kurum dışına ilaç satamazlar fakat yoksullara usulüne uygun olarak parasız ilaç verebilirler Başka eczane bulunmayan yerlerde resmi ve özel kurum eczaneleri tarife uyarınca ilaç satabilirler(33. madde).

Resmi ve özel kurum eczaneleriyle hükümet veya belediye eczaneleri ve bunların idaresini üstlenen eczacılar ticaret amacıyla açılan eczanelerle bunların idaresini üstlenen eczacılar hakkındaki hükümlere tabidirler. Ancak resmi ve özel kurum eczaneleri kuruluş maksatlarına göre ve ticaret kastıyla açılmamış olan hükümet veya belediye eczaneleri de yörenin ihtiyacını temine kâfi ecza ile tıp ve eczacılığa ait araç gereci bulundurmakla iktifa edebilirler(34. madde).

5. Eczanelerin Teftişi

Eczahaneler her vakit teftişe tabidirler. Teftiş altı ayı geçmemek üzere en az senede iki defa yapılır. Bu teftiş İstanbul'da teftiş heyeti tarafından, taşrada gerek teftiş heyeti gerek sıhhiye müdürleri ve sıhhiye müdürü bulunmadığı halde hükümet tabipleri ve onlar da bulunmadıkları halde belediye tabipleri tarafından yapılır(29. madde).

Her eczacı teftiş için gelenlere eczanenin her kısmını ve eczacılığa ait araç gereç ve ilaçlar ile defterleri göstermeye, bu memurların gözlemlerine göre düzenleyecekleri varakaları onlar ile birlikte - eğer bir itiraz varsa şerh ederek-imzaya mecburdur(30. madde).

Teftiş sırasında bozulmuş olduğu anlaşılan tıbbi ecza ve müstahzarat ve diğerleri müfettiş huzurunda imha olunur. Bu hususta müfettiş ile eczacı arasında ihtilaf çıkar veya müfettiş tereddüt ederse, o maddeden alınan numune müfettiş ve eczacı tarafından mühürlenerek incelenmek üzere İstanbul'da Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'ne taşrada ya sıhhiye müdüriyet-i umumiyesine veya resmi kimyahanesi bulunan en yakın yere gönderilir. Bu numune Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'ne veya kimyahaneye ulaştığı tarihten itibaren en çok bir ay içinde incelenir, kalan kısmı müfettiş ile eczacı tarafından mühürlenerek meselenin haline kadar eczacı tarafından saklanır. Bu şekilde imha edilen şeylerin ve alınan numunenin ve kalan kısmının tür ve miktarı teftiş varakasına yazılır.(31. madde)

6. Cezalar

Eczacılık sanatını icra etmek için ruhsatnamesi olduğu halde bu kararname hükümlerine göre ruhsat almadan eczacı dükkânı açanların veya açılmış bir eczacı dükkânını ruhsatsız olarak devren alanların ve açılmış bir eczacı dükkânı ve eczaneyi ilgili yerlere bilgi vermeden başka bir yere nakledenlerin eczaneleri yasal şartlar yerine getirilinceye kadar kapatılır ve kendilerinden 10 liradan 100 liraya kadar nakit para cezası alınır(35. madde).

Takma adla açılan veya idare edilen eczacı dükkânlarıyla bir eczacının idaresinde bulunan birden fazla eczanelerin biri hariç diğerleri kapatılır ayrıca 10'ar liradan 100 liraya kadar nakit para cezası alınır. Mevcut tıbbi ecza ile eczacılığa ait araç gereç icazetnameli bir eczacıya sattırılır. Sattırılan eczanenin sermayesine ortak olup da eczacı icazetnamesi olmayan şahsın bu malları satan eczacının eczanesinde bulunması yasaktır(36. madde).

Tıbbi eczayı hekim reçetesine muhalif olarak verenlerden ve reçetenin ibaresinideğiştirip bozanlardan ve reçetesiz verilmesi caiz olmayan eczayı reçetesiz verenlerden, ve *Düstürü'l-Edviye*'de olmayan gizli veya rumuzlu tabirat ile yazılmış reçetelerdeki edviyeyi yapanlardan ve resmi ruhsatı verilmeyen veyahut terkipleri resmen kabul edilmemiş müstahzaratı imal veya satanlardan ve *Düstürü'l-Edviye*'ye aykırı ecza imal veya verenlerden fiilleri Ceza Kanunu hükümleri dışında kalanlar 10 liradan 100 liraya kadar para cezasına çarptırılır gerekirse eczaneleri bir aydan üç aya kadar kapatılır. Bu maddeye göre ceza alanların fiillerinden Ceza Kanunu uyarınca ceza gerektiren başka bir suç doğduğu takdirde o suçtan dolayı ayrıca takibat yapılp ceza verilir(37. madde).

Eczacılık sanatının icrasına haleb gelecek surette ayyaş olup esrar, morfin mübtelası veya emsali keyif vericileri kullanan eczacıların eczaneleri en az üç ay kapatılır ve ıslah oldukları sabit olmadıkça tekrar eczacılık yapmalarına izin verilmez(38. madde).

Bu kararname uyarınca açılan eczanelerde icra-yı sanata mani noksan tespit edilirse bu eczaneler eksiklerini tamamlayıncaya kadar geçici olarak kapatılır(39. madde). Eczaneleri geçici olarak kapatılanlar ne zaman isterlerse mallarını başkasına satabilirler. Satmadıkları takdirde yasaklı buldukları süre içinde malları hükümetin denetimi altında bulundurulur(40. madde). 35., 36., 37., 38. ve 39. maddelerde bildirilen durumlardan başka bu kanunun emirlerine karşı gelen mesul eczacılardan 5 liradan 40 liraya kadar nakit ceza alınır(41. madde).

III. Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname'nin Hukuki Durumu

A. Yürürlüğe Girdiği Ortam

Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın "Misak-ı Milli"yi kabul etmesi üzerine (12 Şubat 1920) İngilizler, 16 Mart 1920 günü İstanbul'u işgal edince çalışmalarına ara veren Meclis-i Mebusan 12 Nisan 1920'de padişahın iradesiyle feshedildi. Meclis-i Mebusan'ın dağılmasıyla devlet yasama-yürütme ve yargı erkinden mahrum kaldı. Bu boşluğu doldurmak üzere 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Hükümeti kuruldu. TBMM Hükümeti ertesi gün, devleti temsil edecek bir meclis başkanı - Mustafa Kemal-seçerek ulusal iradenin tek temsilcisi olduğunu ilân etti. 30 Nisan'da bütün devletlere Ankara'da TBMM Hükümeti'nin kurulduğu, Milli iradeye dayanmayan İstanbul Hükümeti ile yapılacak antlaşmaların TBMM tarafından tanınmayacağı bildirildi. TBMM Hükümeti 16 Mayıs 1920 tarihli toplantısında; İstanbul Hükümeti tarafından 16 Mart 1920 tarihinden itibaren yapılan anlaşma ve sözleşmelerin iptaline dair kanun teklifini kabul etti.²² Böylece TBMM Hükümeti, İstanbul Hükümeti'ni ve icraatını yok sayıyordu. Kurtuluş Savaşı'nın olağanüstü koşulları altında çıkarılan Teşkilât-ı Esasiye Kanunu/anayasa (20 Ocak 1921) ile ulusal egemenliğe dayalı temsili hükümet sistemi kabul edildi. Böylece yasama-yürütme ve bir ölçüde yargı yetkileri TBMM Hükümeti'nde toplandı. "Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname"nin yürürlüğe girdiği, 18 Temmuz 1922 (18 Temmuz 1338) tarihinde TBMM Hükümeti bu kararnameyi çıkaran İstanbul Hükümeti'ni tanııyordu. Kısa bir süre sonra, 1 Kasım 1922'de TBMM Hükümeti'nin saltanatı kaldırmasıyla Osmanlı Devleti hukuken yok olup tarihe gömüldü. 4

22 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 245-99/10 (16. 05. 1920).

Kasım 1922’de son toplantısını yapan İstanbul Hükümeti, Sadrazam Tevfik Paşa’nın istifasıyla dağıldı. Son Osmanlı Padişahı Mehmed Vahideddin (VI. Mehmed) ise 17 Kasım 1922 gecesi bir İngiliz gemisi ile Malta’ya kaçtı.²³

B. Hukuki Durumu

Osmanlı Devleti’nin en çalkantılı ve siyasi yönden en karışık döneminde, İstanbul Hükümeti tarafından 18 Temmuz 1922’de yürürlüğe konan, “Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname” her ne kadar “kararname” adını taşıyorsa da ceza verdiği için bir kanundur. Saltanat da bir kararname ile kaldırılmıştır. Kararname ile kanun hukuken aynı şeydir. “Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname” eczacılar ve eczaneleri ilgilendiren politik duyarlık taşımayan teknik bir yasadır. Bu kararnamenin iki ayrı hukuki cephesi vardır. Osmanlı Devleti açısından bakıldığında kurallara uygun çıkarılmış bir yasadır. Ancak bu yasa bir kaç ay geçerli olmuş 1 Kasım 1922’de saltanatın kaldırılması ile TBMM Hükümeti bu tarihte Osmanlı Devleti’ni tanımadığı için hükümsüz kalmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti açısından ise, TBMM Hükümeti’nin İstanbul Hükümeti’ni tanımadığı dönemde yasallaştığı için yok sayılmıştır. Bu nedenle “Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname” nin 43. maddesi ile lağvedilen; Beledî İspençiyarlık Sanatının İcrasına Dair Nizamname (1861), devlette devamlılık esası uyarınca, Cumhuriyet’in ilk yıllarında da hukuken geçerli olmuştur. Cumhuriyet rejimi hazırladığı; “Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun” (1927) ile eczacılar ve eczanelerle ilgili esasları hükme bağlamış ve "Beledî İspençiyarlık Sanatının İcrasına Dair Nizamname"(1861) de bu kanunla lağvedilmiştir.

1 Temmuz 1922 tarihli “Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kararname”nin 1927 yılında yayınlanan *Düstur*’da yer alması onun yürürlükte olduğunu göstermez. Çünkü *Düsturlar Takvim-i Vekayi*’den yapılan derlemelerdir. Nitekim TBMM Hükümeti 30 Nisan 1923 tarihinde sayısı noksan *Takvim-i Vekayi*’nin satın alınması ve İstanbul Hükümeti’nce neşredilen kararnamelerin temini yolunda bir karar almıştır.²⁴ Cumhuriyet Hükümeti de; 7. ciltte kesintiye uğrayan tertib-i sâni *Düsturların* yayınlanmasını (29 Haziran 1927)²⁵ ve eski İstanbul Hükümeti dönemine ait olup kitap haline getirilecek *Düsturların* Türk Ocakları Matbaası’nda bastırılmasını kararlaştırmıştır (9 Kasım 1927).²⁶ Kanunlara yürürlük kazandıran *Düsturlar* değil, devletin resmi gazetesi *Takvim-i Vekayi*’dir.

23 Senih Tongsir, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, İstanbul 1985; Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele Tarihi*, İstanbul 1976; Mustafa Barut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*, 3. Baskı, Ankara [1997].

24 BCA, Dosya 245211 (30. 04. 1923).

25 BCA, Sayı 5351 (29. 06. 1927).

26 BCA, Dosya 11527M (9. 11. 1927).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde üç ay gibi kısa bir süre geçerli olan, Cumhuriyet rejiminin ise yok saydığı "Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname" ve hazırlanış dönemi, o yıllarda eczaneler ve eczacıların durumunu gözler önüne sererken eczacılık tarihi literatürümüzde bilinmeyen bazı bilgilere ulaşmamızı da sağlıyor.

*Taşralı eczacıların İstanbul'da eczane açmaları yasaktı

Osmanlı Devleti'nin payitahtı İstanbul'da eczane açabilmek için İstanbullu olmak ya da İstanbul'da ikamet etmek gerekiyordu. Taşralı eczacılar diplomalı da olsalar İstanbul'da eczane açamazlardı. Taşralı eczacılara getirilen bu yasağın iki gerekçesi vardı:

1- Eczane sayısı arttığında kimi eczacılar geçimlerini temin gayesiyle eksik ilaç vermek, reçete muhteviyanı bozup değiştirmek zorunda kalabileceklerinden Avrupa'nın seçkin merkezlerinde olduğu gibi eczanelerin intizam ve mükemmeliyeti ile ilaç üretiminin zedelenmemesi için İstanbul'daki eczane sayısını tahdit etmek.

2- Diplomalı eczacı sıkıntısı çekilen taşralarda diplomalı eczacıları ve eczaneleri ihtiyacı karşılayacak şekilde çoğaltmak.

II. Meşrutiyet'e kadar titizlikle uygulanan bu kural 1909'da yürürlüğe giren Kanun-ı Esasi'de yer alan eşitlik ilkesi ile zedelenir. Taşralı eczacılar II. Meşrutiyet'le gelen eşitlikten yararlanıp İstanbul'da eczane açma izni almak için Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye'ye başvurmaya başlarlar. Bunun üzerine Besim Ömer (Akalin) başkanlığında eczacılık işleri hakkında yeni bir nizamname hazırlayan Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye, İstanbul'daki eczanelerin sayısını tahdit eder. Tahdit maddesinin hemen uygulanması için izin istenir. Yeni nizamname yasallaşmadan bu izin verilmez. Savaşların getirdiği olumsuzluklarla dolu yıllarda nizamname hükümleri defalarca değiştirilir. 1922 yılında son şeklini alan "Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname"de eczane sayısının tahdidi ile ilgili bir madde yoktur. Cumhuriyet döneminde, 24 Kânunusani 1927 tarih ve 964 numaralı "Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun'un 18. maddesi ile bir yerleşim yerindeki eczane sayısının mevcut nüfusa göre belirlenmesi esası kabul edilir.

*1922 yılında hâlâ pratik eğitimle yetişmiş ruhsatnameli eczacılar vardı.

Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane bünyesinde 1839 yılından itibaren Eczacı Sınıfları'ndan, 1909'da kurulan Eczacı Mekteb-i Âlisi'nden diplomalı eczacılar yetişmesine rağmen Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname'nin 1. maddesi, pratik eğitim alanlara da Eczacı Mektebi'nde kollojyum sınavı vererek ruhsatname almaları şartıyla eczane açma hakkı vermektedir.

*Bütün uygulamalar *Düsturü'l-Edviye* esas alınarak değerlendirilmektedir. Bu yıllarda *Düsturü'l-Edviye* devletin resmi kodeksi hükmündedir.

*“Mesul müdürlük” kavramı ilk kez bu kararnamenin 22. ve 23. maddelerinde karşımıza çıkıyor.

Teşekkür

Bu kararnamenin hukuki durumu hakkındaki bilgilere ulaşmamı sağlayan Prof. Dr. Mehmet Genç ile Prof. Dr. Sina Akşin'e teşekkür ederim.

EK 1

Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname²⁷ (Latin harflerine çevrilmiş Metin)

Mehmed Vahideddin

Madde 1 : Cinayetle veya muhill-i namus cünha ile mahkûm ve su-i şöhretle müştahir olmamak şartıyla Osmanlı Eczacı Mektebi'nden diploma alan veya kollogyum icrasıyla verilecek ruhsatnameyi haiz olan tebaa-i Osmaniye ile muamele-i mütekaabile esasını kabul eden düvel-i ecnebiye tebaası Memalik-i Osmaniye'de eczacılık sanatını icraya mezundurlar.

Madde 2 : Eczahaneler bera-yı ticaret küşad edilen eczacı dükkânları ile müessesat-ı resmiye ve hususiye eczahaneleri ve belediye eczahaneleri olmak üzere üç kısımdır.

Madde 3 : Eczahane küşadı bera-yı ticaret eczacı dükkânı açmak isteyen eczacılar ile müesseseleri dahilinde eczahane tesisi talebinde bulunan müessesat-ı hususiye müdürlerinin arzuhal ve müessesat-ı resmiye ve belediye tarafından açılacak eczahaneler için müessese ve belediye müdür veya onlar makamına kâim olan en büyük memurun müzekkire ile vaki olacak taleb ve müracaatları üzerine Dersaadet'de Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'nden ve taşrada Sıhhiye Müdüriyetlerinden ve Sıhhiye Müdürü bulunmayan mahallerde hükümet tababetinden müsaade istihsaline mütevakıfıdır. İşbu istid'a veya müzekkirede eczacının ismi ve sinni ve diplomasının numarasıyla tarihi ve açılacak eczahanelenin mahal ve binasıyla ünvanı ve işbu kararname ahkâmıyla

27 Kabul tarihi (İrade), 5 Za 1340 (1 Temmuz 1922), BOA, A. DVN. MKL. 70/56 (5 Za 1340/1 Temmuz 1922). Yayımlanıp yürürlüğe girdiği tarih, 22 Za 1340 (18 Temmuz 1922), “Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararname” metni için bkz. BOA, MV.256/74(2 Za 1340/27 Haziran 1922); *Takvim-i Vekayi*, No. 4519, 22 Za 1340 (18 Temmuz 1922), *İkdam*, No. 9102 (23 Za 1340/19 Temmuz 1922), 9103 (24 Za 1340/20 Temmuz 1922), *Düstur*, Tertib-i Sani, c. 12, İstanbul 1927, s. 667-675.

Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'nin evamir ve tebligatına tevfi-k-i muamele edileceği taahhüd olunacaktır.

Madde 4 : Eczahane küşadı için ruhsat talep edenlerin şerait-i kanuniyeyi haiz oldukları ve açacakları eczahane binasının matluba muvafik bulunduğu ruhsatı i'ta edecek merciince bit-tedkik tayin ve kendilerine tebliğ olunduğu halde müzekkire veya istid'âname tarihinden itibaren altı ay zarfında istihzarat-ı mukteziye icrasıyla eczahanelerini tesis ve ruhsatnamelerini istihsal etmezlerse müzekkire veya istid'âname ke-en-lem-yekün addolunur eczacı velev diploma veya ruhsatnameli olsun müsaade istihsal etmeksizin dükkân açamaz ve dükkân açmaksızın ilaç yapamaz ve satamaz.

Madde 5 : Bera-yı ticaret açılan her eczacı dükkânının sermayesi ve mesuliyeti eczacı dükkânını açmak için müsaade istihsal eden o eczacıya ait olmak şartdır. İki eczacı bil-iştirak bir eczacı dükkânını açmağa müsaade istihsal etdiği halde o eczahanedan hangisinin mesul olacağı müsaade istid'ânamesinde tasrih olunur. İki den ziyade eczacı bil-iştirak bir eczacı dükkânı açamayacağı gibi bir eczacı da birden fazla eczahanenin mesuliyetini deruhte edemez ve birden fazla eczacı dükkânının sermayesine de iştirak edemez.

Madde 6 : Mühür ve yaftalarda ve eczahanenin sokak cihetindeki levhasında eczahanedan mesul olan eczacının icazetnamesinde münderic ismi aynen Türkçe yazılı bulunacaktır.

Madde 7 : Her eczahanedan Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'nce tanzim ve tebliğ edilen cetvelde esami ve evsafı muharrer âlât ve edevat ve ecza-yı tıbbiyenin bulundurulması ve imal ve istihzar olunacak her nevi ecza-yı basita

ve mürekkebe ve edviyenin resmi Düsturü'l-Edviye'ye muvafik olması mecburidir.

Madde 8 : Ecza-yı tıbbiye ve edviyeden sümûm-ı şedide, turuncu kapaklı ve sümûm-ı hafife yeşil kapaklı kilitli dolaplar içinde bulundurulacak ve sümûm-ı şedide dolabının üzerinde Türkçe ve Fransızca "Keskin Zehirler" ve sümûm-ı hafife dolabının üzerinde Türkçe ve Fransızca "Hafif Zehirler" yazılı olacaktır.

Bu nevi ecza ve edviyenin mevzu oldukları kapların üzerlerine Türkçe ve Fransızca ecza ve edviyenin isimleri muharrer olmakla beraber/ sümûm-ı şedide kabının dışında turuncu ve sümûm-ı hafife kabının dışında yeşil bir de şerit yapıştırılmış olacak ve bu şeritlerin üzerinde siyah yazı ile Türkçe ve Fransızca semm-i şedid ve semm-i hafif kelimeleri muharrer ve bir iskelet-i insan kafasıyla bacak kemikleri mersum bulunacaktır. Alel-ıtlak baytari ilaçlara mahsus yaftalar üzerinde matbu birer bargir (beygir) başı resmi bulunacaktır.

Madde 9 : Eczacılar ancak tabibin ismi ile adresini ve diploma veya ruhsatnamesinin numarasını ve hastanın ismini muhtevi ve okunaklı olmak üzere kâğıdın yalnız bir yüzünde yazılı olan ve dahilen veya haricen suret-i istimali musarrah bulunan reçeteleri kabul ve imal ederler.

Madde 10 : Reçete mucibince istihzar ve imal ve ita olunan ilaçları havi kaplar mühür mumu fekk edilmedikçe ilacın ahzı mümkün olamayacak suretde eczacının ismini muhtevi mühür-i mahsus ile mühürlenir ve üzerlerine ilaç dahilen istimal edilecekse beyaz ve haricen istimal edilecekse turuncu renkte bir yafta yapıştırılır.

Madde 11 : Her eczahanede sahifeleri murakkam ve mecmu-ı rakkamı ilk ve son sahifelerde muharrer Dersaadet'de Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi ve taşrada eczahanenin merbut olduğu Sıhhiye Müdüriyeti veya hükümet tababeti bu da olmadığı takdirde belediye tababeti tarafından musaddak bir reçete defteri bulundurulur ve her imal olunan reçetenin sureti derakab bu deftere aynen kayd olunur. Reçetenin işbu defterdeki sıra numarası hem ilacın mevzu olduğu kabın yaftasına hem de reçeteye yazıldıktan sonra yaftaya tabibin ve hastanın isimleri ile dahilen veya haricen suret-i istimali derc edilir ve reçete eczahane mühürüyle tahtim olunur baytari ilaçların kablari üzerindeki yaftalarda hastanın ismi yerine reçetede muharrer ise kimin ne hayvanı olduğu yazılır.

Madde 12 : Reçeteler muhteviyatını eczacının aynen icra etmesi meburidir. Bir eczacı bera-yı imal verilen reçetenin muhtevi olduğu edviyeyi kemiyet ve keyfiyetçe tebdil ve tagyir edemeyeceği gibi reçetede ismi musarrahan yazılı olan devanın asıl isimlisi yerine terkib-i kimyevi isimlisini veya terkib-i kimyevi itibarıyla müşabeheti bulunan edviyeyi vermek suretiyle tahvil dahi edemez.

Madde 13 : Eczacı, yapılmak üzere verilen reçetede edviyenin kemiyet ve keyfiyeti veya suret-i tertibi itibarıyla sehv görürse kendisince suhulet olduğu halde reçeteyi ita eden tabibi suret-i münasibe ve mahremanede haberdar ederek sehvi tashih ettirmeğe ve bu suret kendisince sehl olmadığı takdirde reçeteyi tashih ettirmesi lüzumunu lisan-ı münasiple bil-beyan getiren adama iade etmeğe mecburdur. Eczacı reçetede bir devanın mikdar-ı a'zami-i tibbiden fazla yazılmış olduğunu görür ve tabib bu mikdarın itasında ısrar ederse reçetenin zirine "Mesuliyeti bana aittir" cümlesinin tabib tarafından yazılıp imza edilmesi işbu reçetenin imali için şarttır.

Madde 14 : Müşteri tarafından talep vuku bulduğu halde reçete aynen kendisine iade olunur. Ancak madde-i sabıkada beyan olduğu vechile tabibin deruhte-i mesuliyet ettiği dair şerhi havi reçeteler aynen eczacı tarafından muhafaza edilerek müşteriye eczahane mühriyle mahtum ve musaddak bir sureti ita olunur.

Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararnamel 03

Madde 15 : Yedinde terakümünden veyahud mükerrer istimalinden zarar husulü melhuz olmak itibarıyla Düsturü'l-Edviye'de ve ayrıca Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'nce tanzim olunacak cetvelde muharrer edviyeyi muhtevi reçeteler zaman ve aded-i tekrar hakkında tabibin bir işaretini havi olmadıkları halde bir defadan fazla imal olunamaz.

Madde 16 : Eczacılar fiyat hususunda Sıhhiye Nezareti tarafından kabul ve tebliğ edilen tarifeye tevfiğ-i muameleye mecburdurlar.

Madde 17 : Müteaddid eczahane bulunan mahallerde Sıhhiye Müdüriyeti ve bulunmadığı halde hükümet tababeti ve o da yoksa belediye tababeti tarafından tertib olunacak cetvele teba'an eyyam-ı resmiye ve diniyede ve gece esnasında eczahanelerin münavebe ile açık bulundurulması mecburidir. Bu suretle nöbetçi olan eczahaneler geceleri sarı camlı birer fener ikâd edeceklerdir. Arzu edenler münavebe haricinde geceleri eczahanelerini açık bulundurabilirler.

Madde 18 : Eczahaneler için gece hizmeti akşam zevali saat ondan sabah altıya kadar devam eder geceleri imal olunacak reçetelerin tarife fiyatına yüzde yirmi zam olunabilir.

Madde 19 : Eczacı mazeret-i meşru'asını Dersaadet'de Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'ne taşrada sıhhiye müdüriyetine ve bulunmadığı halde hükümet tababetine ve o da yoksa belediye tababetine bildirerek tahriren müsaade almaksızın dükkânını kapayamaz.

Madde 20 : Etibbanın edviye imali ve istihsal ile furuht etmeleri memnudur ancak tabib ile tedavi eylediği marizin ikametgâhının beş kilometre mesafesinde ilaç tedarik edebilecek bir eczahane mevcut olmayan mahallerde etibbanın edviye imal ve istihzar ile fiyat tarifesine tevfiğen satmaları caizdir.

Madde 21 : Eczahanelerin vüs'at ve taksimat ve tertibat-ı dahiliyesi ve ihtiva edecekleri ecza-yı tıbbiye ve âlât ve edevat-ı ispençiyariye ve kütüb ve defatir-i mütenevvvia bir talimatname-i mahsus ile tayin edilecek ve eczacılar bu talimatnamenin ahkâmına riayete mecbur olacaktır.

Madde 22 : Bir eczahane sahib-i mesulünün silah altına celbi halinde terhisine kadar ve seyahati halinde nihayet altı ayın hitamına kadar eczacılığa veya cinayet veya muhill-i namus cünhaya müteallik olmayan ve kesb-i katiyyet etmiş bir hükme merbut bulunmayan bir cürm sebebiyle hapis veya muvakkaten nefyi halinde müddet-i hapis veya nefyin inkizasına kadar ve vefatı halinde vuku-ı vefattan itibaren bir senenin hitamına kadar ve bir hastalıkla maluliyeti halinde bu hastalığın müddet-i devamı ile beraber ba'del-vefat bir sene müruruna kadar eczahanesinin şerait-i kanuniyeyi haiz olmak üzere yerine kaim olacak müdür-i mesuller tarafından idaresi caizdir.

Madde 23 : Madde-i sabıka mucibince müdür-i mesul tayini eczacı veya verese ile müdür-i mesul olmağı kabul eden eczacı taraflarından kendi imzalarıyla verilen istid'ânameler üzerine Dersaadet'de Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'nin ve taşrada sıhhiye müdüriyetinin ve bulunmadığı halde hükümet tababetinin ve o da yoksa belediye tababetinin rey ve tensibi ile icra olunur.

Madde 24 : Eczahanelerde istihdam olunacak eczacı kalfalarının diplomalı veya ruhsatnameli eczacı olmaları şarttır.

Madde 25 : Tababet veya memuriyet veya muallimlik veya dişçilik veya ecza tüccarlığı veya alel-umum mesalik-i saire ashabı olan eczacılar eczahane küşad edemezler ve bir eczahaneye sahib ve müdür-i mesul dahi olamazlar yalnız eczacı muallimleri sermayeye iştirak edebilirler.

Madde 26 : Eczacılar icra-yı tababet ve hastalar için reçete tertib ve ita edemezler şu kadar ki cerhe ve harka ve ihtinak ve tesemmüm gibi derhal müdavat-ı ibtidaiye icrası icab eden ahvalde tedabir-i mümkün-i sıhhiyeye tevessül ederler.

Madde 27 : Eczacıların *Düsturü'l-Edviye*'de ve ayrıca Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'nce tanzim olunacak cedvelde muharrer ecza-yı semmiye ve müessireyi ve reçetesiz verilmemesi iktiza eden eczayı reçetesiz vermeleri ve gizli veya rümuźlu tabirat ile yazılmış reçeteleri yapmaları ve ruhsat-ı resmiiyeyi haiz olmayan müstahzarat-ı tıbbiyeyi satmaları ve mekulât ve meşrubâtın tağışında istimal olunan mevaddı reçetesiz satmaları ve bu mevadd ile ticaret etmeleri memnudur.

Madde 28 : Eczacıların etibba namına para istemeleri ve her ne suretle olursa olsun etibba ile müşareketde bulunmaları veya etibbaya hisse-i temettü vermeleri memnudur.

Madde 29 : Eczahaneler her vakit teftişe tabidirler keyfiyet-i teftiş altı ayı tecavüz etmemek üzere laakall senede iki defa icra olunur bu teftiş İstanbul'da heyet-i teftişiye tarafından ve taşrada gerek heyet-i teftişiye gerek sıhhiye müdürleri ve sıhhiye müdürü bulunmadığı halde hükümet tabipleri ve onlar da bulunmadıkları halde belediye tabipleri tarafından icra olunur.

Madde 30 : Her eczacı teftişe memur olanlara eczahanenin her kısmını ve eczacılığa taalluk eden âlât ve edevat ve edviye ve defatir vesaireyi iraye ve bu memurlar tarafından meşhudat-ı vakıayı nâtik tanzim olunacak varakaları onlar ile birlikte eğer bir itiraz varsa şerh ederek imzaya mecburdur.

Madde 31 : Esna-yı teftişe bozulmuş veya tagayyür veya tefessüh veya tahammür etmiş olduğu tebeyyün eden ecza-yı tıbbiye ve müstahzarat-ı saydalaniye vesaire müfettiş huzurunda imha olunur bu hususta müfettiş ile eczacı arasında ihtilaf vaki olur veya müfettişçe tereddüd edilirse o kabil mevaddan numune alınıp müfettiş ve eczacı mühürleriyle tahtim edilerek bera-

yı tedkik Dersaadet'de Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'ne taşrada ya sıhhiye müdüriyet-i umumiyesine veya resmi kimyahanesi bulunan en yakın bir mahalle irsal olunur ve işbu numune Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'ne veya kimyahaneye tarih-i vürudundan nihayet bir mah zarfında muamelesi ikmal edilir ve kalan kısmı müfettiş ile eczacı tarafından mühürlenerek meselenin halline kadar eczacı tarafından hıfz edilir bu husus ile imha olunan eşyanın ve alınan numunenin ve mütebaki kısmın nev ve mikdarı teftiş varakasına yazılır.

Madde 32 : Elli veya daha ziyade yatağı bulunan resmi ve hususi bilcümle hastahaneler dahilinde bir eczacının taht-ı mesuliyetinde bir eczahane bulundurulacaktır yatağı elliden dñn olan hastahanelerde Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi'nce tanzim olunacak cedvel mucibince müdat-ı ibtidaiye-i âcileye mahsus bir ecza dolabı bulundurulması kâfidir.

Madde 33 : Müessesat-ı resmiye ve hususiyedeki eczahaneler harice ilaç satamazlar fakat fıkaraaya usulüne tevfikân meccanen ilaç verebilirler başka eczahanesi bulunmayan mahallerde müessesat-ı resmiye ve hususiye eczahaneleri tarife mucibince ilaç satabilirler.

Madde 34 : Müessesat-ı resmiye ve hususiye eczahaneleriyle hükümet veya belediye eczahaneleri ve bunların idaresini deruhde eden eczacılar bera-yı ticaret küşad olunan eczahanelerle bunların idaresini deruhte eden eczacılar hakkındaki ahkâma tamamen tabidirler ancak müessesat-ı resmiye ve hususiye eczahaneleri maksad-ı teessüslerine göre ve ticaret kasdıyla küşad edilmemiş olan hükümet veya belediye eczahaneleri de ihtiyac-ı mahalliyi temine kâfi ecza ve edevat-ı tıbbiye ve ispençiyariyeyi bulundurmakla iktifa edebilirler.

- Mücazât-

Madde 35 : Eczacılık sanatının icrası için ruhsatnameyi haiz oldukları halde işbu kararname ahkâmına tevfikân ruhsat almaksızın eczacı dükkânı açanların veya açılmış eczacı dükkânını bilâ-ruhsat devren alanların ve açılmış bir eczacı dükkânı ve eczahaneyi merciine malumat vermeksizin mahall-i âhara nakl eyleyenlerin eczahaneleri şerait-i kanuniyeyi ikmâl edinceye kadar sedd edilmekle beraber kendilerinden on liradan yüz liraya kadar ceza-yı nakdi ahz olunur.

Madde 36 : Nam-ı müstearla açılan veya idare edilen eczacı dükkânlarıyla bir eczacı tarafından birden ziyade olarak idare edilen eczahanelerin birden ziyadesi seddedilmekle beraber kendilerinden onar liradan yüz liraya kadar ceza-yı nakdi alınır ve mevcut ecza-yı tıbbiye ve edevat-ı ispençiyariye icazetnameli bir eczacıya sattırılır ve sattırılan eczahane sermayesinde müşterek olup eczacı icazetnamesini haiz olmayan şahıs işbu malları işтира eden eczacının eczahanesinde bulunmaktan men edilir.

Madde 37 : Ecza-yı tıbbiyeyi tabibin reçetesine muhalif olarak verenlerden ve reçetenin ibaresini tebdil veya tagyir edenlerden ve reçetesiz

verilmesi caiz olmayan eczayı reçetesiz verenlerden, Düstürü'l-Edviye'de olmayan gizli veya rumuzlu tabirat ile yazılmış reçetelerdeki edviyeyi yapanlardan ve ruhsat-ı resmiyesi verilmeyen veyahud terkibleri resmen kabul edilmemiş müstahzarat-ı tıbbiye-i hususiyeyi imal ve bey' edenlerden ve Düstürü'l-Edviye'ye mugayir ecza imal veya ita edenlerden fiilleri Kanun-ı Ceza ahkâmı haricinde kalanlar on liradan yüz liraya kadar ceza-yı nakdi ahzı ve indel-icab eczahanelerinin bir mahdan üç maha kadar muvakkaten seddi suretiyle mücazat olunurlar. Bu maddeye tevfikân mücazata müstahak olanların fiillerinden Kanun-ı Ceza mucibince müstelzim-i ceza başkaca cürm tevellüd ettiği halde o cürmden dolayı ayrıca icra-yı takibat ve tayin-i mücazat olunur.

Madde 38 : İcra-yı sanata hâle gelecek suretde ayyaş ve esrar ve morfin mübtelası ve emsali mükeyyifat istimaliyle meluf olan eczacıların eczahaneleri laakall üç ay müddet ile seddolunur ve bu müddetin hitamından sonra ıslah-ı hal ettikleri sabit olmadıkça tekrar icra-yı sanata mezuniyet verilmez.

Madde 39 : İşbu kararnameye tevfikân açılan eczahanelerde icra-yı sanata mani olacak noksan bulunduğu halde bu gibi eczahaneler ikmâl-i noksan edinceye kadar muvakkaten seddolunur.

Madde 40 : Otuz beşinci ve otuz yedinci ve otuz sekizinci ve otuz dokuzuncu maddelerde muharrer sebeplerden biri dolayısıyla muvakkaten eczahaneleri seddolunanlar her ne zaman isterlerse mallarını âhara satabilirler satmadıkları takdirde icra-yı sanattan memnu buldukları müddet zarfında malları hükümetçe taht-ı nezarete bulundurulur.

Madde 41 : 35, 36, 37, 38, 39'uncu maddelerde beyan olunan ahvalden maadasında işbu kanunun emr veya nehyine muhalefet eden eczahane mesullerinden beş liradan kırk liraya kadar ceza-yı nakdi ahz olunur.

Madde 42 : Bu kararname mucibince Meclis-i Âli-i Sıhhiye'den sudur edecek mücazata mütedair mukarretü havî mezabıt devair-i icraiyece usulen infaz olunacaktır.

Madde 43 : Beledî İspençiyarlık Sanatının İcrasına Dair 22 Receb 1277 tarihli nizamname ile İdare-i Umumiye-i Tıbbiye Nizamnamesi'nin fasl-ı salisinde münderic belediye eczahaneleri hakkındaki mevadd-ı nizamiye mülğadır.

-Madde-i Muvakkate-

Madde 44 : İşbu kararnamenin meriyyetinden evvel laakall on sene kalfalık ettiğine dair eczahane sahibi eczacılar tarafından verilmiş tasdiknameyi haiz olanlar (24)'üncü madde hükmünden müstesna olarak kalfalık icrasına devam edebilecekleri gibi elyevm icra-yı sanat etmekte olan eczacılar birinci

Eczacılar ve Eczahaneler Hakkında Kararnamel 07

maddedeki kuyuddan yalnız şahslarına mahsus olmak üzere istifade edeceklerdir.

Madde 45 : İşbu kararname tarih-i neşrinin ferdasından muteberdir.

Madde 46: İşbu kararnamenin icrasına Dahiliye ve Sıhhiye ve Adliye Nazırları memurdur.

Meclis-i Umumi'nin içtimasında kanuniyeti teklif olunmak üzere işbu kararnamenin mevki-i meriyete vaz'ını irade eyledim

5 Zilkade 1340/ 1 Temmuz 1338 (1 Temmuz 1922)

Sadrazam: Tevfik

Şeyhülislâm: Nuri

Hariciye Nazırı: Ahmed İzzet

Bahriye Nazırı ve Dahiliye Nazırı Vekili: Salih Hulusi

Harbiye Nazırı: Ziyaeddin

Şûra-yı Devlet Reisi ve Maliye Nazır Vekili: Tevfik

Adliye Nazırı: Kazım

Ticaret ve Ziraat Nazırı ve Nafia Nazır Vekili: Safa

Maarif Nazırı ve Evkaf-ı Hümayun Nazır Vekili: Said

**The last regulation on pharmacy issued by the Ottoman State:
*Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Karaname (1922)***

Nuran Yıldırım

First regulation on pharmacy issued by the Ottoman State was the *Nizamname-i Eczacıyan Der Memalik-i Osmaniye (Réglement sur la pharmacie civile)* dated 1852 (h.1268). The second regulation *Beledi İspençiyarlık Sanatının İcrasına Dair Nizamname (Réglement sur l'exercice de la pharmacie civile)* came out in 1861 (h.1277). Although the latter underwent diverse changes, it was effective for a long time. Finally it was replaced in 1927 by “Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun” (The law on pharmacists and drugstores) that was prepared by the republican government within the framework of reforms.

A third regulation the *Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Karaname* (The regulation on pharmacists and drugstores) was issued in 1922 in the last year of the Ottoman State. The present study aims to introduce this regulation that was not surveyed in the Turkish literature of pharmaceutical history. The process followed in its preparation, its legal position and the renovations it brought to the practice of pharmacy in Turkey will also be examined.

The regulation was published in the *Takvim-i Vekayi* following the decree dated 1 July 1922 and became valid from this date on. It includes 46 paragraphs concerning the qualifications of pharmacists, drugstores, preparations of drugs, prescriptions, drugstores located in official and private hospitals, inspection of pharmacies and the penalties to be applied in case of non-conformity to the regulation.

In the year the regulation was issued, two governments (the “Ottoman Government” in Istanbul and the “National Assembly Government” in Ankara) were acting in Turkey. A few months later, the decree legalising the regulation became invalid since the Ankara government refused to adopt the laws issued by the Ottoman Government in Istanbul. According to the continuity principle in State affairs, the 1861 dated regulation on pharmaceutical issues (*Beledi İspençiyarlık Sanatının İcrasına Dair Nizamname*) continued to be applied until the 1927 law passed.